

The constituent elements of the mental element of the accessory in Criminal Law

Yaghoob Hassani^{1*}
Ahmad Haji Dehabadi²

Abstract

Accessory occurs when a person, with behavior out of crime, causes "influence on the decision-making process by the main perpetrator" or causes "strengthening the possibility of his success". Merely proving the intention of the deputy in connection with his behavior will not be equal to the complete realization of the mental element of accessory. In this regard, the deputy must have some kind of "psychological connection with the main criminal event". Such a connection is realized when he, while committing his behavior, is "aware" of the "nature or title" of the crime that the psychological element of the main perpetrator covers its "occurrence". By establishing such a relationship, the "unity of the psychological path of the deputy and the main perpetrator" is formed, and in such a situation, the ground for the full realization of the mental element of the accessory will be provided.

Keywords: *Accessory, Mental element, General intention, Special intention, Criminal title, Unity of the intention.*

1. Introduction

In the analysis of accessory, the main focus is usually on the expression of behavioral examples and how to realize its material element. However, the detailed and comprehensive analysis and examination of the way to realize the mental element of accessory is one of the most important discussions that can be presented in this field. It is also possible to adopt an opinion on the necessity of establishing a specific intention in the construction of the deputy's mental element if its material element is bound to the occurrence of a specific result.

1. PhD in Criminal Law and Criminology, Faculty of law, Farabi collegiate, Tehran University, Qom, Iran. (Corresponding Author :hassani.yaghoob@ut.ac.ir)

2 . Professor, Department of Law, Faculty of law, Farabi collegiate, Tehran University, Qom, Iran.

According to the general rules governing how to realize the mental element of crimes, if the perpetrator has a direct psychological connection with "all the components of his behavior" (general and specific intent), the mental element necessary to realize his criminal responsibility will be fully realized. In this regard, the mental element of the accessory is governed by exceptional conditions. In such a way that only by verifying the intention (general and specific) of the deputy in connection with his own actions, his criminal malice cannot be considered as a reality. In this regard, the deputy must also have some kind of psychological connection with the main criminal event, so that his criminal responsibility can be determined based on that.

In this regard, the majority of jurists believe that the mental element of the accessory is fully realized when the mental interactions of the deputy and the main perpetrator are the same and the subject is the "realization" of a single event. But since in relation to the criminal incident, the deputy has a completely different position from the main perpetrator and his actions and results are completely different from the actions of the main perpetrator and outside of the commitment of the main crime. Acceptance of such an opinion will face a fundamental obstacle. However, in a debatable opinion, Iran's criminal legislator has made the fulfillment of the mental element of the accessory subject to the condition of "unity of intent" of the deputy and the main perpetrator.

In order to succeed in analyzing the topic of this article, it is necessary to first define the accessory in a precise and comprehensive manner and to determine the position of the deputy in relation to the criminal incident. In the next step, the method of realizing the deputy's intention should be clarified in relation to his own behavior, and then the necessity of the deputy's psychological link with the criminal event and the method of achieving it should be analyzed. Finally, by clarifying the "nature of the psychological commonality of the deputy and the main perpetrator" and its place in the structure of the mental element of the accessory, it is possible to make an accurate opinion about the way to fully realize the mental element of the accessory.

2. Methodology

In this research, the constituent elements of the psychological element of the accessory in criminal law have been dealt with by analytical-descriptive method.

3. Results and discussion

Based on the findings of this research, it can be considered the full realization of the material element of the accessory when the deputy's actions "influence the

decision-making process by the main perpetrator" or "strengthen the possibility of the main perpetrator's success in committing his voluntary behavior".

The result-oriented nature of the material element of the accessory means that in order to adopt an opinion on the intentionality of the material element of the accessory, in addition to the general intent, the specific intent of the deputy must also be proven. If the deputy has the "intention" to realize the above-mentioned results or has "knowledge" regarding their occurrence as a result of the committed behavior, his special intention will be verified.

Merely verifying the deputy's intention regarding his own behavior (deputy's general and specific intention) will not lead to the full realization of the mental element of the accessory. The deputy also must be knowledgeable about the "nature" or "title" of the same behavior or criminal events whose "occurrence" is the subject of the psychological element of the main perpetrator of the crime.

According to the contents of this research, "the unity of the psychological path of the deputy and the main perpetrator" is also a necessary condition for the realization of the mental element of the accessory. According to this condition, it is possible to comment on the full realization of the mental element of the accessory when deputy's malice is towards the "title or nature" of the same criminal event that the psychological element of the main perpetrator covers its "occurrence". It should be noted that the latter condition, in the process of verifying the mental or psychological states necessary to prove the full realization of the mental element of the accessory, is automatically verified. Based on this, the special and separate expression of such a condition does not seem necessary.

4. Conclusion

The realization of accessory as a criminal behavior is always dependent on the occurrence of a specific crime due to the behavior of a person other than the deputy. Based on this, the deputy is never able to violate criminal regulations independently. However, the dependence of the deputy on the main perpetrator has a material nature, and this issue never means the dependence of the deputy on the main perpetrator in order to fulfill his psychological element. Because the mental element of the assistant is independent and completely based on the psychological interactions of the deputy. Based on this, the mental element necessary for the realization of the accessory can be considered fulfilled when, firstly, the deputy is intentional in relation to his behavior and secondly, his behavior is related to the criminal event committed by the main perpetrator. The realization of the deputy's intention in relation to his behavior depends on the deputy's intention in committing behavior that affects the decision-making process by the main perpetrator or ends up strengthening the possibility of his success in committing his voluntary behavior. Further, the deputy's

psychological connection with the criminal event is realized when he is aware of the nature of the main perpetrator's behavior while committing his behavior.

5. Selection of References

- Hassani, Yaghoob; Haji Deh-Abadi, Ahmed (1400), "Knowledge (of the occurrence of the result or the ability of the action to create the result) in the formation of special malice", **Islamic Law**, 18th year, No. 68, pp. 37-60. [In Persian].
- Rahmdel, Mansour (1389), "Points about being an accessory in crime", **Azad Legal Research**, No. 8-9-10, pp. 161-186. [In Persian].
- Qiyasi, Jalaluddin (2010), "Assistance in crime from the perspective of Islamic jurisprudence", **Legal Research**, No. 3, pp. 139-166. [In Persian].

Citation:

Hassani, Y. and Haji Dehabadi, A. (2022 & 2023), "The constituent elements of the mental element of the accessory in criminal law", **Criminal Law Research**, 13(26), pp. 81-106. DOI:10.22124/jol.2022.19199.2121

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارکان تشکیل دهنده عنصر روانی معاونت در حقوق کیفری

✉^۱ یعقوب حسانی^{ID}

^{ID}^۲ احمد حاجی ده آبادی

چکیده

معاونت زمانی واقع می‌شود که فردی با رفتاری خارج از عملیات اجرای جرم، موجب «تأثیرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی جرم» شده و یا باعث «تقویت امکان توفیق او در ارتکاب رفتار ارادی خویش» شود. ماهیت معاونت به نحوی است که صرف اثبات عمد (عام و خاص) معاون در ارتباط با نفس رفتار خویش و نتایج آن، موجب تحقق تام عنصر روانی معاونت نمی‌شود. در این خصوص ضروری است معاون واجد نوعی «پیوند روانی با واقعه مجرمانه اصلی» نیز باشد. پیوند روانی معاون با واقعه مجرمانه اصلی در صورتی برقرار می‌شود که معاون حین ارتکاب رفتار خویش، «عالم» به «ماهیت یا عنوان» همان رفتار یا نتیجه مجرمانه‌ای باشد که عنصر روانی مرتکب اصلی «وقوع» آن را پوشش می‌دهد. با احراز پیوند روانی اخیر «وحدت مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی» در ارتباط با عنوان مجرمانه‌ای خاص شکل گرفته و زمینه تحقق تام عنصر روانی معاونت فراهم خواهد شد.

واژگان کلیدی: معاونت؛ عنصر روانی؛ عمد عام؛ عمد خاص؛ وصف مجرمانه؛ وحدت قصد

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، پردیس فارابی، دانشگاه تهران،
✉ yaghoobhassani@yahoo.com

قم، ایران. (نویسنده مسئول)

۲. استاد حقوق جزا و جرم‌شناسی، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران

مقدمه

در نوشته‌های حقوقی مربوط به نحوه تحقق معاونت معمولاً تمرکز اصلی بر بیان مصادیق رفتاری و نحوه تحقق عنصر مادی آن بوده و کمتر به موضوع عنصر روانی معاون و نحوه تحقق آن پرداخته می‌شود. با این حال تحلیل و بررسی دقیق و جامع نحوه تحقق عنصر روانی معاون یکی از مهم‌ترین بحث‌های قابل ارائه در این زمینه است، به نوعی که عدم توجه دقیق به آن برابر با نادیده انگاشتن مبانی اصلی تحقق مسئولیت کیفری در قالب معاونت خواهد بود.

بدیهی است پیش شرط ضروری ارائه بحث در زمینه نحوه تحقق عنصر روانی در هر عنوان مجرمانه، شناخت دقیق عنصر مادی آن می‌باشد. چنانچه عنصر مادی واقعه مجرمانه مقید به وقوع نتیجه‌ای مشخص باشد، جهت اثبات عمد مرتکب می‌بایست هم‌زمان پیوند معنوی مستقیم وی با رفتار خویش (عمد عام) و نتیجه آن (عمد خاص) محرز شود. در غیر این صورت (چنانچه رفتار مطلق باشد) صرف اثبات عمد مرتکب در ارتکاب رفتار کفایت خواهد نمود^۱. در همین رابطه اتخاذ نظر بر ضرورت احراز عمد خاص در ساختمان عنصر روانی معاون نیز در صورتی ممکن است که عنصر مادی آن مقید به وقوع نتیجه‌ای مشخص در عالم خارج باشد.

مطابق قواعد کلی حاکم بر نحوه تحقق عنصر روانی جرایم، هرگاه مرتکب واجد پیوند معنوی مستقیم با «تمامی اجزاء رفتار خویش» باشد (عمد عام و خاص)، عنصر روانی لازم جهت تحقق مسئولیت کیفری وی به صورت تام محقق خواهد شد. در این خصوص بر عنصر روانی معاونت شرایطی استثنایی حاکم است. به گونه‌ای که به صرف احراز عمد (عام و خاص) معاون در ارتباط با نفس اقدامات خویش، نمی‌توان سوءنیت مجرمانه وی را محقق دانست. علت این است که معاون هیچ‌گاه به صرف ارتکاب رفتار و یا اقدامات خود به صورت مستقل وارد وادی نقض مقررات حقوق کیفری نمی‌شود. بر همین اساس فعل و انفعالات روانی معاون در ارتباط با آن نیز به خودی خود واجد وصف مجرمانه نخواهد شد. در این خصوص می‌بایست معاون واجد نوعی پیوند معنوی با واقعه مجرمانه اصلی نیز باشد، تا بتوان بر مبنای آن مسئولیت کیفری وی را در قالب معاونت احراز نمود. ضرورت احراز پیوند معنوی معاون با واقعه مجرمانه به نوعی این شائبه را در ذهن ایجاد می‌کند که در راستای تحقق تام عنصر روانی معاونت وجود و احراز نوعی ارتباط معنوی میان معاون و مرتکب اصلی نیز ضرورت دارد. در همین رابطه غالب حقوق دانان بر این باورند که عنصر روانی معاون زمانی

۱. مبرهن است که در خصوص برخی رفتارهای ماهیتاً مطلق، قانون‌گذار احراز نوعی پیوند معنوی میان فعل و انفعالات ذهنی مرتکب و نتیجه‌ای خاص که خارج از عنصر مادی جرم قرار دارد را ضروری دانسته است (همانند ماده ۵۱۲ قانون مجازات اسلامی تعزیرات، مصوب ۱۳۷۵). اما این رفتارها خلاف قاعده بوده و لزوم احراز عمد خاص مرتکب در آن‌ها نیازمند تصریح قانون‌گذار است.

قابلیت تحقق تام دارد که فعل و انفعالات ذهنی تحقق بخش عمد معاون و مرتکب اصلی یکسان بوده و موضوع آن نیز «تحقق» واقعه‌ای واحد باشد. اما آیا چنین شرطی با ماهیت و اصول اساسی حاکم بر نحوه تحقق معاونت همخوانی دارد؟ آیا می‌توان «تحقق» موضوعاتی معین را به صورت مشترک متعلق عنصر روانی معاون و مرتکب دانست؟ از آنجا که در ارتباط با واقعه مجرمانه، معاون واجد جایگاهی کاملاً متفاوت از مرتکب اصلی بوده و اقدامات و نتایج رفتار وی کاملاً متفاوت از اقدامات مرتکب اصلی و خارج از عملیات اجرایی جرم است، پذیرش چنین نظری با مانع اساسی روبه‌رو خواهد بود. با این حال قانون‌گذار کیفی ما نیز در نظری قابل بحث تحقق عنصر روانی معاونت را منوط به شرط «وحدت قصد» معاون و مرتکب اصلی نموده است. شرطی که عنوان اتخاذی در بیان آن، این نکته را به ذهن متبادر می‌سازد که از نظر قانون‌گذار نیز تحقق معاونت منوط است به وحدت و یا انطباق کامل عنصر روانی معاون و مرتکب اصلی. به نظر می‌رسد با توجه به ماهیت اقدامات معاون و جایگاه وی در جریان تحقق واقعه مجرمانه، هر چند می‌بایست معاون واجد برخی مشترکات معنوی با مرتکب اصلی باشد، اما این موضوع هیچ گاه به معنی ضرورت یکسان بودن حالت ذهنی تحقق بخش عمد (قصد یا علم) آن‌ها و یا واحد و یکسان بودن موضوع ذیل عمد آن‌ها (یعنی «تحقق» واقعه یا نتیجه‌ای واحد) نیست.

جهت توفیق در تحلیل موضوع این نوشتار ضروری است ابتدا معاونت به صورت دقیق و جامع تعریف شده و جایگاه معاون در ارتباط با واقعه مجرمانه مشخص شود. در مرحله بعد باید نحوه تحقق عمد معاون در ارتباط با نفس رفتار خویش روشن شده و در ادامه ضرورت پیوند روانی معاون با واقعه مجرمانه و نحوه احراز آن تحلیل شود. در نهایت با روشن نمودن «ماهیت مشترکات معنوی معاون و مرتکب اصلی» و جایگاه آن در ساختمان عنصر روانی معاونت، می‌توان در خصوص نحوه تحقق تام عنصر روانی معاون به صورت دقیق اظهار نظر نمود.

۱. تعریف معاونت

معاونت از لحاظ لغوی، مصدر جعلی و ترکیبی از معاون و حرف تا به معنای معاون بودن است. واژه معاون، کلمه‌ای عربی به معنای کمک‌کننده و پشتیبان در کار است (ابن منظور، ۱۳۶۳: ۲۹۸). همچنین معاونت در لغت به معنای کمک کردن و یاری دادن نیز آمده است (معین، ۱۳۷۶: ۴۲۸۱).

در قانون کشور ما معاونت در جرم تعریف نشده بلکه موارد آن احصاء شده است (ولیدی، ۱۳۸۲: ۳۴۹-۳۴۸). با وجود این در کتب و نوشته‌های حقوق دانان تعاریفی مختلف در این باره وجود دارد که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

- معاونت عبارت است از «انجام برخی مقدمات فعل دیگری به قصد حصول و تحقق آن» (قیاسی و ساریخانی، ۱۳۹۵: ۷۵).
- بنابر تعریف لغوی معنای معاونت همان کمک کردن به مجرم در عمل مجرمانه اوست (مرعشی، ۱۳۷۵: ۴).
- معاون کسی است که به مباشر {مرتکب اصلی} جرم در ارتکاب جرم کمک می‌کند، اما عملیات اجرایی جرم را انجام نداده و جرم به او مستند نمی‌باشد (حاجی ده‌آبادی، ۱۳۹۶: ۴۳۳؛ شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۶: ۱۵۱).
- ایجاد انگیزه یا کمک مادی یا معنوی به مباشر {مرتکب اصلی} جرم به قصد تحقق جرم به طور همزمان یا قبل از وقوع جرم (ولیدی، ۱۳۸۲: ۴۴۸).
- اشخاصی که به صورت آگاهانه مجرم یا مجرمین اصلی را در ارتکاب جرم به طور غیر مستقیم یاری و کمک می‌کنند، معاون جرم می‌نامند (همان).
- با توجه به تعاریف پیش گفته، بیان چند نکته ضروری می‌نماید:
- معاونت لزوماً با تهیه مقدمات جرم به وقوع نمی‌پیوندد و ممکن است محل تأثیر رفتار معاون، جریان اتخاذ تصمیم و تشکیل اراده مرتکب اصلی جرم بوده و یا بر جریان ارتکاب رفتار مجرمانه توسط مرتکب اصلی اثرگذاری نموده باشد.
- یاریگری معاون به صورت غیر مستقیم نبوده و زمانی معاونت در ارتکاب جرم محقق می‌شود که فردی به صورت مستقیم مرتکب جرم را در اتخاذ تصمیم یا ارتکاب رفتار خویش یاری نماید.
- از آنجا که معاون با اقدامات خود، مرتکب اصلی را در ارتکاب واقعه مجرمانه یاری نموده و دخالت مستقلاً در عملیات اجرایی جرم ندارد، استعمال عنوان «معاونت در وقوع جرم» در این زمینه چندان دقیق نیست (خلاف: الهام و برهانی، ۱۳۹۶: ۳۲۴)؛ صحیح‌تر این است که در این خصوص عنوان «معاونت با مرتکب جرم» به کار برده شود (موافق: نوربهاء، ۱۳۹۶: ۲۱۰).
- بر عنصر روانی معاون اصل عمدی بودن حاکم بوده و تحت هیچ شرایطی امکان تحقق معاونت به صورت غیر عمدی وجود ندارد. علت نیز این است که رفتار معاون فی نفسه فاقد وصف مجرمانه است و تحقق مسئولیت کیفری معاون منوط به این است که وی به صورت عمدی و آگاهانه در ارتباط با جرمی خاص، مرتکب آن را یاریگری و مساعدت نموده باشد.^۱ تنها در این صورت است که

۱. به نظر ما از آنجا که مرتکب اصلی جرم همیشه به مباشرت، جرم را مرتکب نمی‌شود (در برخی موارد مرتکب اصلی به تسبیب جرم را مرتکب می‌شود)، استفاده از اصطلاح مباشر در کنار معاون جامع نبوده و استفاده از عنوان «مرتکب اصلی» در این خصوص دقیق‌تر است.

۲. بدیهی است عنصر روانی معاون مستقل از مرتکب اصلی بوده و مطلب بیان شده مختص عنصر روانی معاون است.

می‌توان در پیوند با واقعه مجرمانه‌ای خاص برای فردی به‌عنوان معاون، شخصیت مجرمانه و متعاقباً مسئولیت کیفری در نظر گرفت.

مطابق نکات بیان شده و با توجه به این که در تعریف اصطلاحی باید به نحوی عمل نمود که تعریف شامل تمامی مسائل اساسی مربوط به موضوع باشد؛ به نظر ما معاونت را می‌توان این‌گونه تعریف نمود: «ارتکاب عامدانه رفتاری خارج از عملیات اجرایی جرم به نحوی که موجب اثرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی جرم شده و یا به تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار مجرمانه خویش ختم شود». به نظر ما چنین تعریفی هم به‌صورت دقیق، بیان‌کننده ماهیت و جایگاه مادی معاون در ارتباط با واقعه مجرمانه اصلی است و هم شامل نکات اصلی و اساسی حاکم بر جریان تشکیل عنصر روانی معاون است. بر اساس نکات بیان شده در فوق، عنصر مادی معاونت همواره می‌بایست به‌صورت عمدی تحقق یابد. در ادامه نحوه تشکیل عمد معاون و جایگاه آن در ساختمان عنصر روانی معاونت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. پیوند روانی معاون با عنصر مادی معاونت

مطابق قواعد کلی حقوق کیفری، عمد مرتکب در صورتی قابلیت تحقق دارد که پیوند روانی مستقیم وی با رفتار ارتكابی به‌صورت تمام و کمال احراز شود. بر این اساس چنانچه در مقررات جزایی عنصر مادی مرتبط با عنوان مجرمانه‌ای خاص به صرف ارتکاب عمل مرتکب و بدون نیاز به تحقق نتیجه‌ای خاص در عالم خارج، تحقق یابد، جهت احتساب عمدی رفتار، صرف احراز عمد عام (عمد در ارتکاب رفتار) در فعل و انفعالات ذهنی مرتکب کفایت می‌کند. به عکس هرگاه تحقق تمام عنصر مادی موکول و مشروط به این باشد که در اثر رفتار مرتکب نتیجه‌ای خاص حاصل شود، برای تحقق عمد مرتکب «اصولاً علاوه بر عمد عام لزوماً باید مرتکب واجد عمد خاص نیز باشد» (ولیدی، ۱۳۸۲: ۲۵۴). در ادامه ضرورت احراز و نحوه تحقق عمد عام و خاص معاون تبیین می‌گردد.

۱. ۲. عمد عام معاون

عمد عام در ارتکاب رفتار عبارت است از «اراده خودآگاه شخص در ارتکاب عمل» (شامبیاتی، ۱۳۹۲: ۲۳۵). عمد عام «اساس و شالوده رکن روانی تمامی جرایم {رفتارهای} عمدی را تشکیل می‌دهد» (نجفی توانا و ملیکی، ۱۳۹۳: ص ۳۲۳). بنابراین احراز این بخش از رکن روانی در فعل و انفعالات روانی معاون نیز همواره ضروری است و بدون احراز آن امکان اتخاذ نظر بر عمدی بودن رفتار معاون وجود نخواهد داشت.

مطابق مقررات کیفری عمد عام در صورتی محقق می‌شود که «علاوه بر علم مرتکب به موضوع جرم، قصد او در ارتکاب رفتار احراز گردد» (ماده ۱۴۴ ق.م.ا). بر این اساس هرگاه مرتکب «تمایل و علاقه خود را برای ارتکاب عملی {که عالم به ماهیت آن است} به انجام برساند» (ولیدی، ۱۳۸۲: ۲۵۴)، عمد عام وی قابلیت احراز خواهد داشت. بنابراین جهت تحقق عمد عام همزمان می‌بایست «علم مرتکب به ماهیت رفتار» و «قصد وی در ارتکاب آن» احراز شود و بدون احراز هر یک از وضعیت‌های ذهنی اخیر، عمد عام قابل تحقق نخواهد بود.

با توجه به مطالب فوق، عمد عام در فعل و انفعالات روانی معاون در صورتی قابل احراز است که وی با «علم و آگاهی به ماهیت رفتار تشکیل دهنده عنصر مادی معاونت»، با تمایل و اراده خویش آن را مرتکب شود. به‌عنوان مثال در ارتکاب معاونت از طریق ارائه طریق ارتکاب رفتار به مرتکب اصلی، چنانچه معاون عالم به ماهیت رفتار بوده (آگاهی به این که با رفتار خویش طریق ارتکاب رفتاری را به مرتکب اصلی آن نشان می‌دهد) و با میل و اراده خویش آن را مرتکب شود (خواهان ارتکاب آن باشد)، عمد عام وی محقق خواهد بود.

هرچند تحلیل نحوه تحقق عمد عام معاون با ابهامات خاصی روبه‌رو نیست و تحقق و احراز این بخش از عنصر روانی مرتکب در معاونت نیز همانند سایر رفتارهای مشمول مقررات کیفری است؛ با این حال ارائه بحث در زمینه عمد خاص معاون و نحوه تحقق آن واجد ابهامات و چالش‌هایی اساسی است که در ادامه مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

۲.۲. عمد خاص معاون

همان‌گونه که بیان گردید، زمانی عمد مرتکب در ارتباط با رفتاری خاص محقق می‌شود که مرتکب واجد پیوند معنوی مستقیم با تمامی اجزاء عنصر مادی آن باشد. هرگاه عنصر مادی مقید به نتیجه‌ای مشخص باشد، احراز عمد خاص مرتکب نیز ضرورت می‌یابد، چراکه در این شرایط «نتیجه رفتار نیز به عنوان جزئی از عنصر مادی» بوده و جهت تحقق پیوند روانی مستقیم مرتکب با رفتار خویش می‌بایست عمد وی، وقوع آن را نیز پوشش دهد.

بدیهی است پیش شرط ضروری بحث از عمد خاص در فعل و انفعالات روانی معاون، مقید بودن عنصر مادی آن است. بر همین اساس در ادامه ابتدا مبانی اتخاذ نظر بر ضرورت احراز عمد خاص در فعل و انفعالات روانی معاون را روشن کرده و سپس به نحوه تحقق و جایگاه آن در ساختمان عنصر روانی معاون خواهیم پرداخت.

۱.۲.۲. ضرورت احراز عمد خاص معاون

میان فقها و حقوق دانان در خصوص مطلق یا مقید بودن عنصر مادی معاونت اختلاف نظر وجود دارد (قیاسی، ۱۳۹۰: ۱۵۲). برخی با پذیرش معیار عرفی، عنصر مادی معاونت را در برخی جرایم مقید و در برخی دیگر مطلق قلمداد نموده و احراز این موضوع را منوط به نظر قانون گذار می دانند (همان). برخی از حقوق دانان نیز با وجود پذیرش مقید بودن عنصر مادی معاونت، نتیجه آن را وقوع جرم توسط مباشر {مرتکب اصلی} یا شروع به آن توسط وی دانسته اند (قیاسی و ساریخانی، ۱۳۹۰: ۳۹). موافق نظر اخیر برخی بیان نموده اند: «مؤثر بودن رفتار معاون در وقوع جرم، شرط اجتناب ناپذیر تحقق معاونت است» (آقایی نیا، ۱۳۹۴: ۱۴۹). همچنین قانون گذار نیز به موجب ماده ۱۲۶ ق.م.ا ۱۳۹۲ بر این باور است که معاونت هنگامی تحقق می یابد که موجب وقوع جرم گردد (اردبیلی، ۱۳۹۴: ۹۵)¹.

اما از آنجا که در معاونت، به اجرا درآمدن «وقایع تحقق بخش جرم اصلی» به صورت کامل منوط به اقدامات شخصی غیر از معاون (یعنی مرتکب اصلی) است، «وقوع» جرم را نمی توان به عنوان نتیجه رفتار معاون مورد پذیرش قرار داد (خلاف: محمد کریمی و موسوی مجاب و آقابابایی بنی، ۱۳۹۴: ۶۵؛ سعید، ۱۳۸۸: ۴۹-۴۸). آنچه در حقیقت در معاونت روی می دهد این است که معاون با اقدامات خود - که خارج از عملیات اجرایی جرم است - مرتکب جرم را (در اخذ تصمیم یا اجرایی نمودن عملیات ارادی خویش) یاریگری می کند، بدون این که مستقیماً در تحقق عنصر مادی جرم نقش آفرینی نماید. بر این اساس در جریان وقوع معاونت، تحقق عنصر مادی جرم اصلی یا عملیات اجرایی واقعه مجرمانه به صورت تام و مستقل منوط به اقدامات ارادی مرتکب اصلی بوده و معاون در این خصوص فاقد هر نوع نقش و تأثیر ارادی و مستقل است؛ چرا که تأثیر گذاری وقایع ایجاد می شود توسط معاون در عملیات اجرایی جرم، تماماً منوط به اراده مستقل مرتکب اصلی در به کارگیری آن ها در جریان ارتکاب جرم است. بر این مبنا آنچه در حقیقت در نتیجه معاونت روی می دهد این است که مرتکب اصلی جرم، در راستای ارتکاب رفتار مجرمانه ارادی و مستقل خود، توسط معاون مورد یاری و کمک قرار می گیرد؛ نه این که قسمتی از وقایع تحقق بخش جرم مستقلاً در نتیجه اقدامات معاون یا به اراده وی محقق شود². با این اوصاف باید نتیجه رفتار معاون را موضوعی غیر از وقوع جرم یا تحقق واقعه مجرمانه دانست. ضمن این که مطابق مقررات کیفری اطلاق عنوان معاونت بر رفتار فردی که عامل تحقق جرم بوده و یا با رفتار خود به صورت مستقل

۱. در بند ۱ و ۲ مربوط به ماده ۲۸ قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ نیز همین نظر توسط قانون گذار اتخاذ شده بود.

۲. این گونه است که به صراحت بیان می شود: «هیچ گاه نمی توان {تحقق} جرم را به فعل معاون مستند نمود» (صادقی، ۱۳۹۴: ۲۵۳)

در «وقوع جرم» اثرگذاری و نقش آفرینی نموده است (بخشی از وقایع تحقق بخش جرم را مستقلاً ایجاد نموده است)، صحیح نبوده و عنوان صحیح رفتار ارتكابی در این شرایط «مباشرت، تسبیب یا شرکت در جرم» است و مرتکب در هر حال به عنوان فاعل مستقل، مسئولیت خواهد داشت (ماده ۱۲۵ ق.م.ا. ۱۳۹۲).

با نظر به مطالب فوق و همچنین با توجه به ماهیت اقدامات و جایگاه معاون، به نظر ما تحقق عنصر مادی معاونت به صورت دقیق و مشخص منوط به این است که رفتار ذاتاً غیر مجرمانه معاون، موجب «تأثیرگذاری بر جریان اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی شده» و یا به «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتكاب رفتار مجرمانه خویش» بیانجامد. با منوط نمودن رفتار معاون به وقوع نتایج فوق بر حسب نوع رفتار ارتكابی، ضمن مشخص شدن نحوه ایجاد پیوند مادی میان رفتار معاون و مرتکب جرم، اقدامات معاون کماکان خارج از «جریان وقوع جرم یا عملیات اجرایی آن» قرار گرفته و واقعه مجرمانه به صورت مستقل و تام مبتنی اقدامات ارادی و مستقل مرتکب اصلی خواهد بود. در این شرایط معاون، یاریگر مرتکب اصلی در ارتكاب ارادی رفتار مجرمانه خویش خواهد بود، نه همکار و شریک وی در تحقق بخشیدن به واقعه مجرمانه. بنابراین نمی توان با این نظر موافق بود که: «در معاونت، صرف وقوع مصادیق مانند ترغیب، تهدید، تطمیع و غیر آنها و وقوع جرم از سوی مرتکب کافی نیست، بلکه مؤثر بودن آنها در وقوع جرم، شرطی اجتناب ناپذیر است» (محمد کریمی و موسوی مجاب و آقابابایی بنی، ۱۳۹۴: ۶۵). حقیقت معاونت چنین است که فردی دیگر (مرتکب اصلی جرم) به صورت مستقل و با اراده خود، آثار و وقایع ایجاد می شود توسط معاون را در جریان ارتكاب جرمی خاص به کار می بندد (خلاف: باهری، ۱۳۹۴: ۲۲۶). بنابراین رفتار معاون به صورت مستقل و بدون به کارگیری آثار آن توسط مرتکب اصلی، فاقد هر نوع نقش و جایگاهی در وقوع جرم خواهد بود (موافق: نیکومنظری و محسنی، ۱۳۹۶: ۲۵۱).

باید توجه داشت که تمامی مصادیق رفتاری معاون که در قانون بیان شده است (ماده ۱۲۶ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲) نیز هر یک به نوعی به یکی از نتایج بیان شده در فوق ختم می شود. اقدامات معاون در قالب تحریک، تطمیع، ترغیب یا تهدید دیگری به ارتكاب جرم و یا ایجاد موجبات ارتكاب جرم از طریق دسیسه یا فریب یا سوءاستفاده از قدرت (بند الف ماده ۱۲۶) در صورتی به تحقق عنصر مادی معاونت می انجامد که موجب تحقق نتیجه ای مشخص تحت عنوان «اثرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی» در جهت ارتكاب جرم بشود. همچنین تحقق عنصر مادی معاونت از طریق ارتكاب رفتارهایی چون تهیه وسایل ارتكاب جرم یا ارائه طریق ارتكاب آن (بند ب ماده ۱۲۶) و همچنین تسهیل ارتكاب جرم (بند پ ماده ۱۲۶) منوط به این است که رفتارهای مزبور موجب «تقویت امکان توفیق مرتکب در ارتكاب رفتار مجرمانه خویش» بشود.

بر اساس مطالب فوق و در راستای نقد ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ می‌توان به دو نکته اساسی اشاره نمود. اولاً، لزومی به بیان مصادیق رفتاری معاونت نبوده و به جای آن بهتر است در قانون ماهیت رفتار معاون و نتیجه آن به‌عنوان معیاری کلی بیان شود. در این صورت بدون لزوم توجه به مصادیق رفتاری خاص، هر اقدامی که خارج از عملیات اجرایی جرم بوده و به تحقق نتیجه تعیین شده در قانون ختم شود، قابلیت تحقق بخشیدن به عنصر مادی معاونت را خواهد داشت. ثانیاً، ظاهر عبارات به‌کار رفته در قانون (ماده ۱۲۶ ق.م.ا. ۱۳۹۲) تداعی‌گر این نکته است که معاون با اقدامات خود در وقوع جرم دخالت مستقل و مشخصی دارد. به‌عنوان مثال قانون‌گذار در صدر ماده ۱۲۶ ق.م.ا. ۱۳۹۲ چنین بیان نموده است: «شخص زیر معاون جرم محسوب می‌شوند». با توجه به نکات بیان شده در خصوص ماهیت عنصر مادی معاونت، معاون یاریگر «جرم» در راستای وقوع آن نیست، بلکه یاریگر «مرتکب اصلی» در راستای ارتکاب رفتار ارادی خویش است. مطابق بند «ب» همان ماده نیز: «هر کس با دسیسه یا فریب و ... موجب وقوع جرم گردد»، معاون محسوب می‌شود.^۱ همچنین در بند «پ» ماده مزبور نیز قانون‌گذار چنین بیان نموده است: «هر کس وقوع جرم را تسهیل کند» معاون محسوب می‌شود. بدیهی است معاون وقوع جرم را تسهیل نمی‌کند، بلکه ارتکاب رفتار مدنظر مرتکب اصلی جرم را برای مرتکب تسهیل می‌کند. وقوع جرم مرحله بعد از اجرایی شدن رفتار ارادی مرتکب اصلی و نتیجه مستقل آن است. مرحله‌ای که معاون و اراده مستقل او واجد نقش و تأثیر خاصی در آن نیست.

در ارتباط با عنصر مادی معاونت باید به این نکته نیز توجه داشت که هر چند جرمی که معاونت در ارتباط با آن صورت می‌گیرد، ممکن است مقید یا مطلق باشد؛ اما «عنصر مادی معاونت (رفتار معاون)» همواره مقید به وقوع نتایج بیان شده در فوق است. در همین ارتباط برخی از فقها به درستی معاونت را عبارت از هر عملی دانسته‌اند که توسط آن شخصی دیگر (یعنی مرتکب اصلی جرم) در رسیدن به هدف خود یاری شده و یا قادر به رسیدن به هدفش می‌شود (مرعشی، ۱۳۷۵: ۵). بدیهی است مورد یاری قرار گرفتن مرتکب یا قادر شدن وی در وصول به اهداف مجرمانه خویش در نتیجه اقدامات معاون روی می‌دهد.

همچنین با پذیرش نظر بیان شده در این نوشتار علت عدم امکان اتصاف رفتار معاون به وصف کیفری در مرحله شروع به ارتکاب آن نیز روشن خواهد شد. چراکه در مرحله شروع، هنوز رفتار معاون تکمیل نشده و طبیعتاً به نتیجه نیز ختم نشده است. به‌دلیل عدم تحقق نتیجه رفتار معاون

۱. بند «ج» ماده ۳۸ قانون مجازات اسلامی نیز «مداخله ضعیف معاون در وقوع جرم» را به‌عنوان یکی از جهات قانونی تخفیف مجازات مورد پذیرش قرار داده است. موضوعی که به صورت غیر مستقیم بیانگر این نظر است که معاون در وقوع جرم واجد نقش و جایگاهی مشخص و مستقل است.

در مرحله شروع به ارتکاب آن، پیوند مادی میان اقدامات معاون و مرتکب اصلی برقرار نشده و در نتیجه امکان به عاریه گرفتن وصف کیفری از رفتار مرتکب اصلی وجود نداشته و اقدامات معاون غیرمجرمانه باقی خواهد ماند. در این زمینه نیز هرچند برخی از حقوق دانان به موضوع «مشروط بودن تحقق معاونت به اتمام رفتار معاون» اشاره نموده‌اند؛ اما در ادامه دلیل قانع کننده‌ای را در این خصوص ارائه نداده‌اند (الهام و برهانی، ۱۳۹۶: ۳۳۴). با این حال در برخی قوانین کیفری (خارجی) صرف شروع به معاونت نیز واجد قابلیت انصاف به وصف کیفری شناخته شده است (پی.فلچر، ۱۳۸۴: ۳۳۶). برخوردی که به صورت مستقیم موجب استقلال رفتار معاون از رفتار مرتکب اصلی جرم در انصاف به وصف مجرمانه شده و با ماهیت و اصول اساسی حاکم بر عنصر مادی معاونت در تضاد است.

در نهایت مطابق مطالب بیان شده در این نوشتار، «اثرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی جرم» و یا «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار ارادی خویش»، نتایجی است که وقوع آن‌ها در نتیجه رفتار معاون جهت تحقق تام عنصر مادی معاونت ضرورت دارد. بر این اساس رفتار معاون ماهیتاً مقید بوده و به صرف ارتکاب رفتاری خاص در قالب معاونت و بدون تحقق نتایج مزبور هیچگاه نمی‌توان برای فردی به‌عنوان معاون، مسئولیت کیفری در نظر گرفت.

با توجه به ماهیت عنصر مادی معاونت، زمانی می‌توان به عمدی بودن اقدام معاون به ارتکاب رفتاری در قالب معاونت نظر داد که علاوه بر عمد عام (در ارتباط با فعل ارتكابی)، عمد خاص وی (در ارتباط با نتیجه آن) نیز احراز شود. مطابق سایر رفتارهای مقید، عمد خاص معاون زمانی قابل تحقق است که وی واجد پیوند ذهنی یا روانی مستقیم با نتیجه رفتار خویش باشد. در ادامه حالات و وضعیت‌های ذهنی تحقق بخش پیوند روانی مزبور را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۲.۲.۲. حالات روانی تحقق بخش عمد خاص معاون

نظر قانون‌گذار کیفری ما در خصوص حالات ذهنی تحقق بخش پیوند روانی مستقیم مرتکب با نتیجه رفتار ارتكابی (عمد خاص) مطابق ماده ۱۴۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ چنین است: «...در جرایمی {رفتارهایی} که وقوع آنها بر اساس قانون منوط به تحقق نتیجه است، قصد نتیجه یا علم به وقوع آن نیز باید محرز شود». بنابه تصریح قانون‌گذار در این ماده، احراز هرکدام از حالت‌های ذهنی «قصد نتیجه» یا «علم به وقوع آن» جهت تشکیل عمد خاص در جرایم مقید {رفتارهای مقید} کفایت می‌کند (حسانی و حاجی‌ده‌آبادی، ۱۴۰۰: ۴۳). بدیهی است رفتار معاون نیز ماهیتاً مقید بوده و اصولاً عمد خاص وی می‌بایست با هر دو حالت روانی اخیر تحقق یابد.

۱.۲.۲.۲. قصد نتیجه

در اصطلاح حقوقی قصد به معنی تصمیم به عمل کردن به شکل معین و با اراده و نیت و طرح و نقشه عمل کردن است (دیلمی، ۱۳۸۹: ۶۶). بر این اساس قصد خاص به عنوان حالت روانی تشکیل دهنده عمد خاص در رفتارهای مقید عبارت است از: «خواست نتیجه مجرمانه مشخص» (اعتمادی، ۱۳۹۰: ۱۰۶)، «مورد هدف قرار دادن نتیجه غیر قانونی رفتار»^۱ و یا اخذ تصمیم و یا طراحی نقشه جهت وصول به نتیجه‌ای خاص. از این رو وقتی می‌توان گفت که یک شخص آشکارا نتیجه‌ای را قصد نموده است که وی تمایل به وقوع آن داشته (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۵: ۸۶) و یا به صورت ارادی جهت وقوع آن اقدام نموده باشد.

با توجه به تعاریف فوق، تحقق عمد خاص در معاونت با حالت روانی «قصد» شرایطی را شامل می‌شود که در آن معاون با ارتکاب رفتاری خاص (و بسته به نوع نتیجه حاصله)، خواهان «تأثیرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی جرم بوده» یا مراد او «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار مجرمانه خویش» باشد.

اکثر قریب به اتفاق حقوق دانان در تحلیل حالات روانی تحقق بخش عمد خاص معاون به وضعیت ذهنی «قصد» اشاره نموده اند، اما موضوع متعلق به حالت روانی مزبور را «وقوع جرم» یا «وقوع نتیجه مجرمانه» می‌دانند. به عنوان مثال برخی بیان نموده‌اند: «قصد داشتن در معاونت به این صورت است که مثلاً معاون بخواهد در نتیجه عملیات خود، دیگری مرتکب جرم (حرام) شود» (بهری، ۱۳۹۴: ۲۲۵؛ اردبیلی، ۱۳۹۴: ۱۱۸؛ زراعت، ۱۳۹۳: ۲۷۸؛ گلدوزیان، ۱۳۹۶: ۴۱۶).

قانون گذار نیز در قسمت دوم از تبصره ماده ۱۲۶ ق.م.ا ۱۳۹۲ میزان مسئولیت معاون را بسته به نحوه تعلق قصد وی به وقوع جرم تعیین نموده است. این در حالی است که مطابق قواعد حاکم بر نحوه احراز عنصر روانی و مسئولیت کیفری، «وقوع جرم» می‌تواند موضوع قصد فردی باشد که در اعمال اجرایی جرم نقش داشته و افعال و اقدامات او به صورت مستقل در تحقق جرم واجد جایگاه و آثاری مشخص است. به عبارتی، وقوع جرم می‌تواند موضوع قصد مرتکب آن باشد و نه شخصی غیر از او. دقیقاً بر همین اساس که «در راستای تحقق سوءنیت یا عمد خاص { متعلق قصد هیچ فردی نمی‌تواند نتیجه مربوط به فعل ارتكابی توسط شخصی دیگر باشد (قیاسی، ۱۳۹۰: ۱۵۴)»، «وقوع جرم» یا نتیجه مجرمانه هیچ گاه نمی‌تواند موضوع قصد معاون به عنوان حالت روانی تحقق بخش عمد خاص وی باشد. آنچه در این خصوص در حقیقت می‌تواند موضوع قصد معاون باشد، واقعه‌ای است که در اثر فعل ارتكابی توسط او محقق شده و یا به عبارتی فعل ارادی وی در

۱. با این حال برخی از حقوق دانان بر این باور هستند که قصد را نمی‌توان تعریف نمود چراکه مفهومی عرفی و قضایی دارد (نجفی‌توانا و ملیکی، ۱۳۹۳: ۳۱۶).

تحقق آن نقشي مستقل و مشخص دارد، يعني: «اثرگذاري بر فرايند اتخاذ تصميم توسط مرتكب اصلي جرم» و يا «تقويت امکان توفيق مرتكب اصلي در ارتكاب رفتار مجرمانه خويش»؛ آن هم به ميزاني که بر اراده و رضاي مرتكب اصلي خدشه‌اي اساسي وارد نياورد (خلاف: شامبياتي، ۱۳۹۲: ۱۸۶).

با اين حال شعبه ۵ ديوان عالي کشور در رأی شماره ۱۴۷۳ مورخ ۱۳۲۶/۷/۱۹ بيان داشته است: «اگر کسی در ايراد جرح منتهی به فوت معاونت کند، مجازات او طبق ماده ۱۷۱ و ۲۸ تعيين خواهد شد گو اينکه فقط ميخواسته است مجرم اصلي او را بزند و نتيجه را که فوت مجني عليه است نميخواسته است». همچنين قانون‌گذار نيز در تبصره ماده ۱۲۶ ق.م.ا. تحقق معاونت را منوط به شرطي تحت عنوان «وحدت قصد» معاون و مرتكب اصلي جرم نموده است. شرطي که ظاهرا بيانگر اين مفهوم است که «وقوع جرم» موضوع قصد معاون به عنوان حالت رواني تحقق بخش عمد خاص وي است.^۱

در نهايت و به عنوان نتيجه کلي بحث اخير، عمد خاص معاون در ارتباط با رفتار خويش در صورتي با حالت رواني قصد محقق مي‌شود که وي با انجام اقدامات خود بخواهد «بر فرايند اتخاذ تصميم مرتكب اصلي اثرگذاري نموده» و يا خواستار «تقويت امکان توفيق مرتكب اصلي در فرايند ارتكاب رفتار مجرمانه خويش» باشد. به بياني کاملا روشن، معاون مي‌تواند قصد «وقوع معاونت» را داشته باشد نه قصد «وقوع جرم» را.

۳.۲.۲. علم به وقوع نتيجه

علم و آگاهي در ارتباط با وقوع نتيجه رفتار نوعي حالت رواني است که به زعم قانونگذار کيفري ما قادر است ضمن ايجاد پيوند معنوي مستقيم مرتكب با نتيجه رفتار، عمد خاص را تحقق بخشد (ماده ۱۴۴ ق.م.ا). نقش و جايگاه حالت رواني اخير در ساختمان عنصر رواني به گونه‌اي است که مستقل از قصد بوده و در صورت احراز آن بدون ضرورتي به احراز قصد مرتكب، عمد خاص قابل اثبات خواهد بود. دلايل عقیده بر استقلال حالت رواني «علم به وقوع نتيجه» در تحقق عمد خاص عبارت است از: «الف: صراحت بيان قانون‌گذار در ماده ۱۴۴ مبنی بر پذيرش مستقل حالت رواني مزبور؛ ب: پذيرش مستقل حالت رواني مزبور در تحقق عمد خاص در برخي مواد ديگر در بخش

۱. شرط «وحدت قصد» و نحوه پذيرش آن و همچنين جايگاه آن در ساختمان رکن رواني معاون در قسمت‌هاي بعدي همين نوشتار مورد بررسي قرار گرفته است.

کلیات قانون مجازات اسلامی^۱؛ پ: در مقام معیار بودن بیان قانون گذار در پذیرش حالت روانی مزبور در تشکیل عمد خاص؛ ت: موافق انتظارات عموم افراد و قضاوت عرف بودن تشکیل {مستقل} عمد {خاص} با حالت روانی علم به وقوع نتیجه؛ ث: ماهیت روانی متفاوت علم به وقوع نتیجه نسبت به قصد نتیجه که نمی‌توان یکی را جایگزین دیگری کرد و ج: مطابق اصول حقوق کیفری بودن تشکیل عمد خاص مجرمانه با حالت ذهنی و روانی علم به وقوع نتیجه به جای توسعه قصد به موارد نتایج نامقصود» (حسانی و حاجی ده‌آبادی، ۱۴۰۰: ۵۷). با این شرایط چنانچه معاون رفتار خود را با علم به «وقوع تأثیر بر فرایند اخذ تصمیم توسط مرتکب اصلی» و یا با علم به «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار خویش» مرتکب شود، عمد خاص وی در اقدام، درست همانند شرایطی که وی واجد حالت روانی قصد در ارتباط با نتایج فوق است، محقق خواهد شد.

در نظری تقریباً موافق، برخی با برجسته نمودن نقش حالت روانی علم در این باره معتقدند: «همین که معاون بداند که رفتار وی مؤثر در ارتکاب رفتار مجرمانه توسط مباشر {مؤثر بر تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار خویش} است، کافی برای تحقق معاونت خواهد بود» (سبزواری نژاد و سبزواری نژاد، ۱۳۹۵: ۴۳). به‌عنوان مثال چنانچه «الف» مغازه اسلحه فروشی داشته باشد و «ب» برای تهیه اسلحه جهت ارتکاب قتل به وی مراجعه نماید. در این شرایط چنانچه اسلحه فروش با علم به «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار خویش» (علم به استفاده مرتکب اصلی از اسلحه در ارتکاب قتل) در نتیجه فروش اسلحه، به مراجعه کننده اسلحه بفروشد، عمد خاص وی در ارتکاب رفتار مزبور در قالب معاونت قابل تحقق خواهد بود. هر چند «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب قتل» مورد خواست فروشنده نبوده و وی تنها قصد کسب منفعت از فروش اسلحه را داشته باشد. چراکه در این شرایط حالت روانی علم به وقوع نتیجه یعنی «علم به تقویت امکان توفیق مرتکب در ارتکاب قتل»، به‌صورت مستقل از حالت روانی قصد، عمد خاص معاون را شکل خواهد داد.

در این زمینه نیز باید توجه داشت که موضوعی که تعلق علم و آگاهی معاون به آن موجب تحقق عمد خاص وی می‌شود صرفاً «تأثیرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی جرم» و یا «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار ارادی خویش» است و نه «وقوع» جرم.

۱. عنصر «علم به وقوع نتیجه» علاوه بر اینکه در ماده ۱۴۴ قانون مجازات اسلامی در مقام معیار آمده است، در برخی مواد دیگر نیز عنصر مزبور در تشکیل عنصر روانی در مقام معیار بیان شده که قابل تطبیق با جرایم و مصادیق رفتاری بسیاری است؛ مانند علم به تحقق جرم در ماده ۱۵۴ (در مورد مستی) و علم به ارتکاب جرم در ماده ۱۵۳ (ارتکاب جرم در حالت خواب و بی‌هوشی) (یکرنگی و عالی پور، ۱۳۹۴: ۱۶۵).

وقوع جرم نتیجه رفتار و اقدامات «ارادی و مستقل» مرتکب اصلی است، نه معاون. بر همین اساس اصولاً علم معاون به «وقوع جرم» در تحقق عمد خاص وی فاقد تأثیر خواهد بود.^۱

در نهایت و بر اساس آنچه در این نوشتار بیان گردید، «قصد» به معنای «خواست» وقوع نتایج حاصل از رفتار ارتكابی توسط معاون در کنار «علم» وی به معنای «پذیرش» وقوع نتایج مزبور دو نوع حالت روانی است که احراز هر یک از آنها جهت تحقق عمد خاص در ساختمان عنصر روانی معاونت کفایت خواهد نمود. چراکه اصولاً در راستای احراز عمد خاص در هر رفتار مفید، آنچه ضرورت دارد، احراز و اثبات «پیوند معنوی مستقیم میان فعل و انفعالات ذهنی مرتکب و نتیجه رفتار و یا اقدامات خویش» می‌باشد و هر یک از حالات ذهنی بیان شده به زعم قانون‌گذار قادر است به صورت مستقل پیوند معنوی مزبور را تحقق بخشد.

همان‌گونه که بیان گردید، نفس اقدامات ارتكابی توسط معاون، فاقد وصف کیفی است، به همین دلیل فعل و انفعالات روانی وی در ارتباط با نفس اقدامات خویش (فعل ارتكابی و نتیجه آن) نیز هیچ‌گاه به خودی خود، متصف به وصف کیفی نخواهد شد. بر این اساس به نظر می‌رسد ضروری است معاون واجد نوعی پیوند معنوی با واقعه مجرمانه نیز باشد، تا از این طرق اندیشه وی متصف به وصف مجرمانه شده و متعاقباً عنصر روانی لازم برای اثبات مسئولیت کیفری وی در قالب معاونت نیز محقق شود.

۳. پیوند روانی معاون با واقعه مجرمانه

همان‌گونه که قبلاً بیان گردید، یکی از شروط اساسی تحقق وصف مجرمانه رفتار معاون احراز و اثبات نوعی پیوند مادی میان آثار و وقایع ایجادی توسط معاون و رفتار مرتکب اصلی جرم است. اما آیا احراز پیوند مادی صرف - به شرح بیان شده در صفحات قبل این نوشتار - به اثبات مسئولیت کیفری معاون ختم می‌شود؟ مسلماً خیر؛ چراکه مبنای اصلی تحقق مسئولیت در حقوق کیفری - بر خلاف حقوق مدنی - اصولاً احراز شخصیت و ذهنیات مجرمانه مرتکب است. در خصوص معاون نیز در هر حال این ذهنیت و شخصیت می‌بایست احراز شود. با علم به این که اقدامات ارتكابی توسط معاون هیچ‌گاه مستقلاً مجرمانه نیست، این سؤال مطرح می‌شود که تحقق شخصیت مجرمانه معاون چگونه و با چه حالت ذهنی و در خصوص چه موضوعی محقق می‌شود؟ نگاه دقیق به این موضوع نه تنها ارکان تحقق عنصر روانی معاون را روشن می‌سازد، بلکه از نظر عملی نیز منجر به

۱. تأکید بر این نکته ضروری است که هر چند پیوند معنوی معاون با واقعه مجرمانه اصلی نیز قسمتی از عنصر روانی معاون را شکل می‌دهد؛ با این حال، حالت روانی تحقق بخش آن و موضوع متعلق به حالت روانی مزبور و همچنین جایگاه آن در ساختمان عنصر روانی معاون واجد ماهیت و شرایطی ویژه بوده و خارج از عناصر روانی تحقق بخش عمد وی در ارتكاب رفتار خویش است. موضوعی که در ادامه همین نوشتار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

«استقلال شخصیت معاون از مرتکب اصلی» در جریان احراز و اثبات مسئولیت کیفری آن‌ها خواهد شد.

بنا بر مطالب بیان شده، هرچند وقوع رفتار یا نتیجه مجرمانه نمی‌تواند موضوع قصد و خواست معاون به‌عنوان حالت روانی تحقق بخش عمد وی باشد (چرا که وقوع جرم به‌صورت تام مبتنی بر اراده مرتکب اصلی است)؛ با این حال معاون همواره می‌تواند نسبت به موضوعات اخیر، آگاهی و علم داشته باشد. بر این اساس به نظر می‌رسد «علم معاون به ماهیت رفتار مرتکب اصلی و یا نتایج حاصل از آن» نوعی حالت روانی است که در صورت احراز، پیوند معنوی معاون با واقعه مجرمانه را به‌عنوان وضعیت ذهنی مکمل عمد (عام و خاص) معاون در تحقق عنصر روانی وی، تشکیل خواهد داد. با این اوصاف در صورتی عنصر روانی معاونت به‌صورت کامل قابلیت تحقق خواهد داشت که معاون رفتار خود را عمداً (با عمد عام و خاص در خصوص نفس رفتار و اقدامات خود) و عالماً (با علم به ماهیت رفتار مرتکب اصلی و یا نتایج حاصل از آن) مرتکب شده باشد. به‌عنوان مثال هر گاه کسی با علم به این که دیگری در صدد کشتن و یا آسیب رساندن به انسان محترمی است، اقدام به معاونت با او نماید، به عمد اقدام به ارتکاب رفتاری نماید که منجر به تحقق نتایج موضوع عنصر مادی معاونت شود، با وجود شرایط معاونت محسوب می‌شود (صادقی، ۱۳۹۴: ۳۵۴). چراکه حالت روانی لازم جهت تحقق پیوند معنوی معاون با واقعه مجرمانه وجود داشته و با این شرایط امکان تشکیل تام عنصر روانی یا سوءنیت مجرمانه وی در قالب معاونت در ارتباط با جرم مزبور وجود خواهد داشت.

بنابراین صرف احراز عمد عام و خاص معاون در ارتباط با نفس اقدامات خویش و نتایج حاصل از آن، عنصر روانی لازم جهت تحقق مسئولیت کیفری وی در قالب معاونت را محقق نخواهد ساخت. معین باید نسبت به «ماهیت رفتار معان یا نتایج حاصل از آن» نیز آگاهی و علم داشته باشد تا بتوان در پیوند با واقعه مجرمانه ارتكابی توسط مرتکب اصلی برای وی نیز مسئولیت کیفری قائل شد.^۱ در همین زمینه باید به این نکته توجه داشت که آنچه برخی از حقوق‌دانان جهت تحقق عنصر روانی معاونت تحت عنوان «علم به قصد مرتکب {اصلی}» مورد پذیرش قرار داده‌اند (صادقی، ۱۳۹۴: ۳۵۵؛ ولیدی، ۱۳۸۲: ۳۵۰) نیز به نوعی برابر با «علم به ماهیت رفتار ارتكابی توسط مرتکب اصلی و یا نتایج حاصل از آن» است. چراکه علم به نیت یا قصد مرتکب اصلی طبیعتاً برابر است با

۱. در حقوق کیفری اصولاً علم مرتکب به حکم یا مقررات قانونی مفروض قلمداد می‌شود « مگر اینکه تحصیل علم عادتاً برای وی ممکن نباشد یا جهل به حکم شرعاً عذر محسوب شود» (ماده ۱۵۵ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲). بنابراین علم به «نوع جرم ارتكابی» توسط مرتکب اصلی در یک معنی برابر با علم به حکم بوده و عموماً مفروض قلمداد می‌شود. بنابراین صحیح تر این است که در این خصوص علم به ماهیت یا عنوان رفتار ارتكابی توسط مرتکب اصلی و نه وصف کیفری آن مدنظر قرار گیرد.

علم به ماهیت اقدام یا رفتار و نتایجی که در ذیل قصد مزبور قرار می‌گیرد. در این خصوص حکم شماره ۲۰۲۲ مورخ ۱۳۳۵/۴/۲۶ دیوان عالی کشور نیز قابل توجه است. به موجب حکم اخیر الذکر: «... اگر کسی تفنگی را از یک نفر بخواهد و او هم بدون امتناع تفنگ را تسلیم کند و در نتیجه کسی را بکشد مادام که اطلاع صاحب تفنگ از قصد قاتل محرز نشود... نمی‌توان عمل او را معاونت در قتل دانست».

باید توجه داشت که تفکیک دو موضوع اخیر (یعنی عمد معاون در ارتباط با رفتار خویش و پیوند روانی وی با واقعه مجرمانه ارتكابی توسط مرتکب اصلی) در ساختمان عنصر روانی معاون امری ضروری و غیر قابل چشم‌پوشی است. چرا که بدون وجود و اثبات مستقل هر یک از موضوعات اخیر در فعل و انفعالات ذهنی معاون، امکان اثبات سوءنیت مجرمانه معاون وجود نخواهد داشت. به عنوان مثال «الف» به منظور تقویت امکان توفیق «ب» در ارتکاب جنایت علیه «ج» اقدام به تهیه داروی خواب آور می‌نماید تا «الف» با استفاده از داروی مزبور جنایت مدنظر خویش را علیه «ج» مرتکب شود. دارو را در خودرو خود گذاشته و به سمت «ب» حرکت می‌کند. پس از رسیدن به محل تحویل دارو، «ب» دارو را تحویل نگرفته و در عوض چاقوی موجود در خودرو «الف» را برداشته و بعداً با استفاده از آن علیه «ج» مرتکب جنایت می‌شود. در این شرایط هرچند «الف» آگاه به ماهیت رفتار «ب» بوده و بر همین اساس پیوند معنوی وی با واقعه مجرمانه ارتكابی توسط «ب» محقق است؛ اما از آن جا که عمد وی در خصوص رفتار ارتكابی یعنی «ارائه چاقو به ب» محقق نیست، امکان اثبات عنصر روانی لازم جهت تحقق مسئولیت کیفری وی در قالب معاونت با مجرم از طریق ارائه چاقو وی وجود نخواهد داشت. بنابراین روشن است که آگاهی معاون نسبت به ماهیت رفتار مرتکب اصلی کافی برای تحقق عنصر روانی و مسئولیت کیفری وی در قالب معاونت نبوده و جهت احراز عنصر روانی معاون به صورت تام، اثبات هر دو بخش از عنصر روانی وی یعنی «عمد معاون در ارتباط با رفتار خویش و نتایج حاصل از آن» و «علم و آگاهی وی به ماهیت رفتار مرتکب اصلی و یا نتایج حاصل آن» به صورت توأمان ضروری می‌باشد. بر همین اساس نمی‌توان با این گفته موافق بود که: «جهت تشکیل عنصر روانی معاونت، آگاهی از نوع جرم مورد نظر مباشر {ماهیت رفتار مرتکب اصلی} لازم و کافی است» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۱۱۵)، چراکه این موضوع خارج از حالات روانی لازم جهت تحقق عمد معاون در ارتباط با رفتار خویش است و در نتیجه احراز وضعیت ذهنی اخیر به تنهایی جهت تحقق عنصر روانی معاونت کفایت نخواهد نمود.

با روشن شدن نحوه تحقق پیوند معنوی معاون با واقعه مجرمانه و جایگاه آن در ساختمان عنصر روانی معاونت، اکنون می‌بایست بررسی نمود که در جریان تحقق معاونت، آیا وجود و احراز برخی مشترکات میان عنصر روانی معاون و مرتکب اصلی ضرورت دارد؟ در صورت مثبت بودن پاسخ، نحوه احراز مشترکات معنوی لازم میان عنصر روانی معاون و مرتکب اصلی چگونه است؟ ارائه

پاسخ صحیح به سؤالات اخیر در گرو توجه به «اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری» و استقلال معاون از مرتکب اصلی در جریان احراز عنصر روانی وی می‌باشد.

۴. پیوند روانی معاون با مرتکب اصلی (مشتراکات معنوی معاون و مرتکب اصلی)

همان گونه که بیان نمودیم جهت اتصاف رفتار معاون به وصف کیفری و متعاقباً ورود وی به وادی نقض مقررات کیفری ضروری است فردی دیگر با استفاده از اقدامات و یا آثار رفتار معاون، واقعه‌ای مجرمانه را مرتکب شود. این موضوع موجب شده است که در دیدگاه‌های موجود در خصوص نحوه تحقق معاونت، نه تنها پیوند معنوی معاون با واقعه مجرمانه اصلی، که پیوند معنوی معاون با مرتکب اصلی نیز ضروری قلمداد شود. اما آیا پیوند معنوی معاون با مرتکب اصلی یا انطباق یا همسانی عنصر روانی معاون و مرتکب جرم می‌تواند به‌عنوان یکی از ارکان ضروری تحقق عنصر روانی معاونت قلمداد شود؟

در همین ارتباط قانون‌گذار کیفری ما شرطی ویژه را تحت عنوان «وحدت قصد» معاون و مرتکب مورد پذیرش قرار داده است (تبصره ماده ۱۲۶ ق.م.ا. ق. ۱۳۹۲). شرطی که به ظاهر وحدت و انطباق عنصر روانی معاون و مرتکب اصلی را به‌عنوان یکی از ضروریات تحقق عنصر روانی معاونت مطرح می‌سازد.

۴.۱. وحدت قصد معاون و مرتکب اصلی

تبصره ماده ۱۲۶ ق.م.ا. شرطی خاص را تحت عنوان «وحدت قصد معاون و مرتکب اصلی جرم» مطرح نموده و تحقق معاونت را منوط به احراز آن نموده است. به موجب حکم شماره ۲۰۲۲ مورخ ۱۳۳۵/۴/۲۶ دیوان عالی کشور نیز: «رکن تحقق معاونت در جرم وحدت قصد معاون و اصیل است...». اکثر حقوق دانان نیز در نظرات و نوشته‌های خود شرط مزبور را مورد پذیرش قرار داده و در توضیح آن بیان نموده‌اند:

- جهت تحقق وحدت قصد، «عنصر روانی معاون باید همان عنصر روانی مباشر {مرتکب جرم} باشد» (سبزواری‌نژاد، ۱۳۹۵: ۴۲۳؛ صادقی، ۱۳۹۴: ۳۵۶).
- «معاون قصد جرم ارتكابی توسط مباشر {مرتکب جرم} را دارد» (ولیدی، ۱۳۸۲: ۳۵۹).
- منظور از «وحدت قصد» بیان شده در قانون تطابق قصد معاون با مباشر جرم {مرتکب اصلی جرم} است (قیاسی و ساریخانی، ۱۳۹۵: ۵۷).

بر اساس نظرات اخیر، عنصر روانی معاونت زمانی قابلیت تحقق دارد که فعل و انفعالات ذهنی معاون و مرتکب اصلی یکی بوده و تحقق مادیات یا وقایع واحدی را پوشش دهد. اتخاذ این نظر با دو ایراد اساسی مواجه است. اولین ایراد این است که تطابق موضوعی قصد معاون و مرتکب اصلی و

به عبارت دیگر یکی بودن نتیجه یا وقایع متعلق قصد معاون و مرتکب جرم نه ممکن است و نه امری ضروری برای تحقق عنصر روانی معاونت. چراکه همان‌گونه که بیان گردید، «وقوع جرم» نتیجه رفتار ارادی و مستقل مرتکب اصلی بوده و نتیجه رفتار ارادی معاون نیز «اثرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم توسط مرتکب اصلی» و یا «تقویت امکان توفیق مرتکب اصلی در ارتکاب رفتار ارادی خویش» است. بنابراین وقوع جرم، موضوعی خارج از قلمرو وقایعی است که در اثر رفتار ارادی معاون قابلیت تحقق دارد. مشروط نمودن تحقق عمد معاون به تعلق قصد وی به تحقق واقعه‌ای خارج از حوزه رفتار ارتكابی و اراده او و در نظر گرفتن این موضوع به‌عنوان مبنای مسئولیت وی چندان با قواعد حاکم بر نحوه تحقق سوءنیت، عمد مجرمانه و مسئولیت کیفری مطابقت ندارد. از طرفی شرط نمودن قصد تحقق جرم توسط معاون در تعارض آشکار با دیگر شرط ضروری و مسلم حاکم بر نحوه تحقق معاونت یعنی «شرط عدم دخالت معاون در عملیات اجرایی جرم» نیز قرار دارد. چراکه ضرورت عدم دخالت معاون در عملیات اجرایی جرم نتیجه‌ای جز این در بر ندارد که اصولاً هیچ قسمتی از وقایع تشکیل دهنده جرم در اثر رفتار و دخالت مستقل معاون تحقق نمی‌یابد. بر همین اساس واضح است که قصد معاون در خصوص آن نیز قصد به معنای حقوقی و به‌عنوان حالت روانی تحقق بخش عمد مجرمانه نخواهد بود. دومین ایراد وارده بر نظر فوق این است که عمد یا سوءنیت خاص تنها با حالت روانی «قصد» محقق نشده و همان‌گونه که بیان گردید- ممکن است در برخی شرایط عمد خاص مرتکب با حالت روانی «علم» در ارتباط با وقوع نتیجه شکل گیرد. با این اوصاف کاملاً مشخص است که مشروط کردن وقوع معاونت به شرایطی که در آن عمد خاص معاون و مرتکب اصلی با حالت روانی قصد تحقق یافته و عدم پذیرش امکان تحقق معاونت در شرایط تحقق عمد خاص آن‌ها با حالت روانی «علم» نظری ناصحیح خواهد بود. چرا که اتخاذ چنین نظری به‌صورت مستقیم منجر به برخورد نابرابر با مرتکبان عمدی رفتارهای مجرمانه خواهد شد. در حالی که در تمامی موارد تحقق عمدی رفتار -خواه با حالت روانی قصد و خواه با حالت روانی علم- مرتکب واجد پیوند معنوی مستقیم با رفتار ارتكابی بوده و مسئولیت کامل در برابر ارتکاب آن خواهد داشت. به این دلیل که امکان وقوع معاونت در تمامی موارد ارتکاب عمدی عنصر مادی آن وجود دارد؛ پذیرش شرط اخیر با عنوان اتخاذی برای آن صحیح جلوه نمی‌کند.

در رد نظر بر تعلق حالت روانی قصد معاون و مرتکب اصلی به «نتیجه مجرمانه واحد» جهت تحقق شرط وحدت قصد می‌توان این‌گونه نیز استدلال نمود که مرتکب اصلی جرم ممکن است گاهی مواقع دست به ارتکاب جرمی مطلق بزند، در چنین شرایطی بدون نیاز به احراز قصد نتیجه، عمد در ارتکاب جرم در فعل و انفعالات ذهنی مرتکب اصلی قابل احراز است. در واقع در این‌گونه جرایم، به صرف احراز عمد عام مرتکب جرم، سوءنیت یا عمد مجرمانه احراز می‌شود. بنابراین با عدم تقید عنصر مادی جرم به وقوع نتیجه‌ای خاص در جرایم مطلق، وحدت موضوعی قصد خاص

معاون و مرتکب اصلی در خصوص «نتیجه مجرمانه واحد» نیز بی معنی جلوه خواهد داد. ضمن این که قصد عام، یا همان قصد فعل معاون و مرتکب جرم نیز نمی‌تواند به هیچ عنوان واحد باشد؛ چراکه در هر حال معاون و مرتکب اصلی افعال ارادی مستقل و متفاوتی را مرتکب شده و در نتیجه نمی‌توانند واجد قصد عام واحد باشند.

بر اساس دلایل اخیر الذکر به نظر می‌رسد پذیرش شرط «وحدت قصد» معاون و مرتکب اصلی در ساختمان عنصر روانی معاون با موانع مهم و اساسی روبرو است. همسو با نظر اتخاذی در این نوشتار، برخی از حقوق دانان نیز به شرط واحد بودن قصد معاون و مرتکب اصلی در تحقق معاونت نقد وارد کرده و پذیرش این شرط را در تمامی موارد تحقق معاونت مورد تردید قرار داده (زراعت، ۱۳۹۳: ۲۷۹-۲۷۸) و معتقدند، وحدت قصد مطلقاً شرط تحقق معاونت نیست (ذوقی طالقانی، ۱۳۵۱: ۹۰).

در راستای رفع ایرادات بیان شده در فوق در ارتباط با شرط «وحدت قصد» و در راستای شفاف سازی ماهیت مشترکات معنوی معاون و مرتکب اصلی و نحوه احراز و جایگاه آن در ساختمان عنصر روانی معاونت می‌توان شرط «یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی» را مطرح نمود. شرطی که منطبق با ماهیت عنصر روانی معاون و قواعد حاکم بر آن بوده و لازمه تحقق و احراز آن نیز یکی بودن حالت روانی تحقق بخش سوءنیت معاون و مرتکب اصلی و یا یکسان بودن موضوع ذیل عمد و سوءنیت آن‌ها نیست.

۲.۴. یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی

«یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی» به سمت عنوان مجرمانه واحد را می‌توان شرط تحقق معاونت قلمداد نمود. تحقق شرط اخیر منوط به این است که معاون بداند که مرتکب اصلی در صدور ارتکاب چه نوع رفتاری بوده و یا در نتیجه اقدامات مرتکب اصلی چه چیزی روی خواهد داد. به عبارتی معاون باید متوجه مسیر رفتاری مرتکب اصلی بوده و با این آگاهی و به عمد عنصر مادی معاونت را در ارتباط با آن مرتکب شده باشد. بنابراین هر گاه معاون آگاه و عالم به «ماهیت» رفتار یا وقایعی باشد که «وقوع آن‌ها» موضوع عنصر روانی مرتکب اصلی جرم بوده و یا مرتکب اصلی در صدور ارتکاب آن‌ها بوده است، جهت و سمت و سوی عنصر روانی وی به سمت همان واقعه مجرمانه‌ای قرار می‌گیرد که عنصر روانی مرتکب اصلی «وقوع» آن را پوشش می‌دهد. بر این اساس در راستای تحقق «یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی»، «انطباق حالت ذهنی تحقق بخش عمد معاون و مرتکب اصلی» و یا تعلق عمد آن‌ها به «وقوع رفتار یا نتیجه واحد»، ضروری نیست. با این نظر، هر چند عمد معاون و مرتکب اصلی از انطباق حالت ذهنی و روانی آن‌ها بر «تحقق» رفتار، وقایع یا موضوعاتی متفاوت و مستقل از هم شکل می‌گیرد؛ با این حال زمانی می‌توان به تحقق تام

عنصر روانی و مسئولیت کیفری معاون نظر داد که جهت و سمت و سوی عنصر روانی وی به سمت همان واقعه مجرمانه‌ای باشد که عنصر روانی مرتکب اصلی «وقوع» آن را پوشش می‌دهد.

بر اساس مطالب فوق بهتر است «شرط وحدت قصد» بیان شده در قانون را نیز به معنای پذیرفته شده در این نوشتار تفسیر نمود و بر این باور بود که شرط مزبور زمانی محقق می‌شود که مسیر روانی یا معنوی معاون و مرتکب اصلی به سمت «عنوان یا ماهیت» واقعه مجرمانه‌ای واحد باشد، نه «تحقق یا وقوع» آن. بنابراین همین که ارتباط روانی معاون با «ماهیت یا عنوان رفتار مرتکب اصلی و یا نتایج حاصل از آن» محرز شود، شرط وحدت قصد به معنای «یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی» محقق خواهد شد.

در نظری تقریباً موافق، برخی از حقوق دانان معتقدند در تحقق وحدت قصد «در مورد معاون جرم باید علم وی به ارتکاب جرم از سوی مباشر {مرتکب اصلی} را در حکم قاصد بودن او دانسته، و در نتیجه، وجود وحدت قصد بین او و مباشر {مرتکب جرم} را محرز بدانیم» (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۴۳۰). برخی دیگر از حقوق دانان نیز ضمن پذیرش امکان تحقق شرط «وحدت قصد معاون و مرتکب جرم»، در توضیح عقیده خود بیان کرده‌اند: در تسهیل، ارائه طریق و تهیه وسایل جرم، مباشر {مرتکب اصلی} تصمیم به ارتکاب جرمی دارد و معاون با علم و آگاهی از همان قصدی که «او» دارد و بر اساس آن به او کمک می‌کند (قیاسی و ساریخانی، ۱۳۹۵: ۵۷). مطابق این نظر نیز شرط وحدت قصد زمانی محقق است که معاون به قصد مجرمانه مرتکب اصلی (ماهیت اقدامات موضوع قصد مرتکب اصلی) عالم و آگاه باشد. روشن است که بر اساس این نظر نیز تحقق شرط وحدت قصد هیچ گاه به معنای وحدت و یگانگی موضوع ذیل قصد معاون و مرتکب اصلی (یعنی قصد «تحقق» رفتار یا نتیجه‌ای واحد) نیست. همان گونه که بیان گردید قصد «تحقق» واقعه یا نتیجه مجرمانه، ذیل عنصر روانی مرتکب جرم قرار گرفته و معاون در ارتکاب رفتار خود می‌تواند نسبت به «ماهیت» وقایع مزبور عالم و آگاه باشد. مثلاً معاون در اقدام خود به تحریک دیگری می‌تواند واجد این قصد باشد که دیگری را به ارتکاب جرمی خاص مصمم کند. به عبارتی دیگر معاون می‌تواند واجد این قصد و خواسته باشد که تحریک وی موجب اثرگذاری بر فرایند اتخاذ تصمیم ارادی توسط مرتکب اصلی در جهت ارتکاب رفتاری خاص بشود. در این شرایط چنانچه جرمی واقع شود، قصد معاون، تأثیرگذاری بر فرایند تصمیم‌گیری مرتکب اصلی بوده و قصد مرتکب اصلی تحقق جرم است. در نهایت آگاهی و علم معاون به ماهیت وقایع موضوع قصد مرتکب اصلی یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی را به عنوان شرط تشکیل تام عنصر روانی وی محقق می‌سازد. بر این اساس «وحدت قصد معاون و مرتکب اصلی جرم به این نحو که قصد مجرمانه معاون و مرتکب اصلی با هم واحد و هماهنگ بوده و تحقق موضوعی واحد را پوشش دهد، نمی‌تواند معنی و مفهوم داشته باشد» (موافق: رحمدل، ۱۳۸۹: ۱۷۰).

در صورت پذیرش مفهوم بیان شده در این نوشتار، نحوه احراز شرط «وحدت قصد» در جنایات ارتكابی با رفتار نوعا كشنده موضوع بندهای «ب» و «پ» ماده ۲۹۰ ق.م.ا ۱۳۹۲ نیز روشن خواهد شد (جنایاتی كه عمدخاص مرتكب اصلی در آن‌ها با حالت ذهنی «علم» مرتكب به قابلیت نوعی رفتار در ایجاد جنایت به همراه توجه به این موضوع حین اقدام شكل می‌گیرد). در راستای توجیه امکان تحقق شرط وحدت قصد در جنایات مزبور، برخی از حقوق دانان احراز سوءنیت عام را كافی دانسته و از این طریق وقوع معاونت در جنایات مزبور را نیز ممكن دانسته‌اند (رحمدل، ۱۳۸۹: ۱۷۱). آنچه مشخص است این كه افعال و اقدامات ارتكابی توسط معاون ماهیتا متفاوت از اقدامات و رفتار مرتكب اصلی بوده و به همین دلیل امکان وحدت عمد عام مرتكب اصلی و معاون غیر ممكن خواهد بود. بر این اساس به نظر نمی‌رسد تحلیل مزبور در خصوص نحوه تحقق و احراز شرط وحدت قصد در جنایات بیان شده قابل پذیرش باشد. با این حال پذیرش نظریه مطرح شده در این نوشتار می‌تواند در خصوص نحوه تحقق شرط وحدت قصد در جنایات اخیرالذکر نیز راه‌گشا باشد. چراكه عمد معاون و مرتكب اصلی با هر وضعیت ذهنی (اعم از قصد یا علم) كه شكل بگیرد، امکان احراز یگانگی مسیر روانی آن‌ها به سمت عنوان مجرمانه‌ای واحد وجود خواهد داشت. بنابراین در جنایات مزبور معاونت در صورتی محقق می‌شود كه معاون جرم علاوه بر ارتكاب عمدی رفتار خود در قالب معاونت (عمد در نفس رفتار خویش و نتیجه آن)، نسبت به ماهیت رفتار مرتكب اصلی (رفتار واجد قابلیت نوعی در ایجاد جنایت) آگاه بوده و با این آگاهی و توجه به آن، اقدام به معاونت با مرتكب آن نموده باشد.

به صورت کلی در جنایات عمدی ارتكابی با فعل نوعا موجب جنایت و یا در سایر جرایمی كه سوءنیت و عمدخاص مرتكب جرم متشكل از حالت روانی قصد نیست^۱، عنصر روانی معاون زمانی قابلیت تحقق تام دارد كه معاون به عمد (عام و خاص) اقدام به ارتكاب رفتار خویش در قالب معاونت نموده و به «قابلیت فعل ارتكابی» و یا به «وقوع جرم» در اثر رفتار ارتكابی توسط مرتكب اصلی نیز آگاهی داشته باشد. در این شرایط علاوه بر تحقق عمد در اقدام معاون، وضعیت ذهنی یا روانی لازم جهت تحقق شرط «یگانگی مسیر روانی معاون و مرتكب اصلی» نیز موجود بوده و مانعی بر سر راه تحقق تام عنصر روانی معاون در این قبیل جرایم وجود نخواهد داشت.

دقت در مطالب ارائه شده این نکته را نیز به ذهن متبادر می‌سازد كه لزوم «یگانگی مسیر روانی معاون و مرتكب اصلی» به نوعی در مبانی و عناصر اصلی تحقق عنصر روانی معاون مستتر بوده و

۱. در حال حاضر و مطابق قوانین کیفری جاری، تحقق عمد خاص در همه جرایم مقید می‌تواند با دو حالت روانی «قصد نتیجه» یا «علم به وقوع نتیجه» صورت پذیرد. همچنین در برخی جرایم مصرح قانونی همچون «جنایات» و «افساد فی الارض»، سوءنیت خاص علاوه بر حالت‌های روانی فوق‌الذکر با حالت روانی «علم به قابلیت فعل در ایجاد نتیجه» نیز قابلیت تحقق دارد (حاجی ده‌آبادی و حسانی، ۱۴۰۰: ۵۸).

عدم اشاره صریح به لزوم احراز آن، جریان احراز عنصر روانی معاون را با شرایطی متفاوت روبه‌رو نخواهد ساخت. چراکه -همان‌گونه که بیان گردید- تحقق تام عنصر روانی معاون همواره منوط است به این که در کنار عمد معاون در ارتباط با عنصر مادی معاونت، پیوند معنوی وی با واقعه مجرمانه ارتكابی توسط مرتکب اصلی نیز احراز شود. پیوند مزبور نیز در صورتی محقق می‌شود که «علم و آگاهی معاون به ماهیت رفتار مرتکب اصلی یا نتایج مجرمانه حاصل از آن» محرز شود. بنابراین با احراز پیوند روانی معاون با واقعه مجرمانه به شیوه بیان شده، خود به خود «شرط یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی» نیز محقق خواهد شد. چرا که در این شرایط در هر حال جهت عنصر روانی معاون به سمت همان «عنوان» مجرمانه‌ای قرار می‌گیرد که عنصر روانی مرتکب اصلی «تحقق» آن را پوشش می‌دهد. بر این اساس به نظر می‌رسد قانونگذار بدون هیچ ضرورتی تصریح به شرطی ویژه با عنوانی چالش برانگیز نموده است. بر همین اساس شایسته است قانونگذار در این خصوص تجدید نظر کرده و با حذف شرط «وحدت قصد»، ضمن ایجاد رویه مشخص و مناسب در این زمینه پایان دهد.

در نهایت با توجه به توضیحات فوق این نکته نیز روشن می‌شود که هیچگاه «وحدت قصد» یا یگانگی مسیر روانی معاون و مرتکب اصلی { مستلزم هماهنگی، تبانی و یا شناخت معاون و مرتکب جرم اصلی از یکدیگر نیست و معاونت بدون هر یک از این موارد قابل تحقق است } (آقایی نیا، ۱۳۹۴: ۱۵۲). به عبارت دیگر ضرورت احراز پیوند روانی مرتکب با واقعه مجرمانه هیچ ملازمه‌ای با وجود یا احراز پیوند روانی معاون با مرتکب اصلی جرم ندارد. آنچه در این خصوص ضرورت دارد، صرفاً احراز پیوند روانی معاون با ماهیت یا عنوان واقعه مجرمانه‌ای است که در اثر رفتار مرتکب اصلی به وقوع می‌پیوندد. این موضوع همسو با قواعد و اصول حقوق کیفری در ارتباط با نحوه احراز و اثبات عنصر روانی نیز هست. چرا که جهت احراز عنصر روانی ضروری است پیوند معنوی هر فرد با واقعه مجرمانه‌ای که مبنای تحقق مسئولیت کیفری او است، احراز شود و احراز این موضوع نیز همواره با اعمال ضابطه شخصی صورت می‌گیرد. کنشگران واقعه مجرمانه یا افراد مرتبط با آن‌ها در جریان احراز عنصر روانی و مسئولیت کیفری مستقل از یک دیگر هستند. معاون نیز از این موضوع مستثنی نبوده و تحقق عنصر روانی وی منوط است به پیوند معنوی وی با عنصر مادی معاونت و عنوان مجرمانه‌ای که در ارتباط با آن مسئولیت کیفری وی شکل می‌گیرد؛ بدون هیچ ضرورتی به همفکری، تبانی و یا حتی شناخت مرتکب اصلی واقعه مجرمانه.

نتيجه گيري

بر اساس يافته‌هاي اين پژوهش، زماني مي‌توان به تحقق تام عنصر مادي معاونت نظر داد که اقدامات معاون موجب «تأثيرگذاري بر فرآيند اتخاذ تصميم توسط مرتكب اصلي شده» و يا به «تقويت امکان توفيق مرتكب اصلي در ارتكاب رفتار ارادي خویش» بينجامد. بر اين اساس عنصر مادي معاونت همواره مقيد به وقوع نتيجه‌اي مشخص در عالم خارج است.

نتيجه‌مدار بودن عنصر مادي معاونت به اين معني است که در راستاي اتخاذ نظر بر عمدي بودن عنصر مادي معاونت، علاوه بر عمد عام، مي‌بايست عمد خاص معاون نيز اثبات شود. عمد عام معاون در صورتي محقق مي‌شود که وي با آگاهي از ماهيت رفتار خویش، قصد ارتكاب آن را نموده و از اين طريق واجد پيوند معنوي مستقيم با رفتار ارتكابي خویش باشد. در ادامه چنانچه معاون «قصد» تحقق هريك از نتايج فوق الذكر (يعني تأثيرگذاري بر فرآيند اتخاذ تصميم توسط مرتكب اصلي و يا تقويت امکان توفيق وي در ارتكاب رفتار ارادي خویش) را داشته و يا در خصوص وقوع آن‌ها واجد «علم» باشد، پيوند معنوي مستقيم وي با نتايج حاصل از رفتار خویش محقق شده و در اين شرايط عمد خاص وي نيز قابل احراز خواهد بود.

بر اساس اصول اساسي حاکم بر نحوه تحقق معاونت، رفتار و اقدامات معاون هيچ گاه به صورت مستقل منجر به نقض مقررات کيفري نمي‌شود. چراکه در جريان تحقق معاونت، وقوع جرم نتيجه مستقل رفتار ارادي مرتكب اصلي بوده و معاون در عمليات اجرائي جرم هيچ گونه نقش مستقلی ندارد. به دليل غير مجرمانه بودن نفس اقدامات معاون، طبيعيتا فعل و انفعالات رواني وي در ارتباط با آن‌ها نيز به خودي خود فاقد وصف مجرمانه خواهد بود. بر اين اساس صرف احراز عمد معاون در خصوص نفس افعال يا اقدامات خویش و نتيجه حاصل از آن (عمد عام و خاص) موجب تحقق تام عنصر رواني معاونت نخواهد شد. در اين خصوص ضروري است معاون واجد نوعي ارتباط معنوي با واقعه مجرمانه اصلي نيز باشد. در راستاي تحقق پيوند رواني لازم با واقعه مجرمانه اصلي مي‌بايست معاون آگاه و عالم به «ماهيت» يا «عنوان» همان رفتار يا وقايع مجرمانه‌اي باشد که «وقوع آن‌ها» موضوع عنصر رواني مرتكب اصلي جرم بوده و يا مرتكب اصلي در صدد ارتكاب آن‌ها بوده است.

با توجه به مطالب ارائه شده در اين نوشتار مي‌توان نتيجه گرفت که در راستاي تحقق معاونت «يگانگي مسير رواني معاون و مرتكب اصلي» شرطي ضروري است. بر اساس شرط مزبور هرچند «عمد عام و خاص» معاون و مرتكب اصلي از انطباق حالت ذهني و رواني آن‌ها بر «وقوع» رفتار يا نتايج متفاوت و مستقل از هم شکل مي‌گيرد (معاون عمد در وقوع عنصر مادي معاونت داشته و مرتكب اصلي عمد در وقوع عنصر مادي واقعه مجرمانه)؛ با اين حال زماني مي‌توان به تحقق تام عنصر رواني معاون نظر داد که سوءنيت وي به سمت «عنوان يا ماهيت» همان واقعه مجرمانه‌اي باشد که عنصر رواني مرتكب اصلي «وقوع» آن را پوشش مي‌دهد.

شرط اخير در جريان احراز حالات ذهني يا رواني لازم جهت اثبات تحقق تام عنصر رواني معاونت، خود به خود احراز شده و بر همين اساس بيان مستقل آن به عنوان شرطي اساسي در ساختمان عنصر رواني معاونت ضروري به نظر نمي‌رسد. با اين حال قانونگذار كيفيري ما در تبصره‌اي خاص و به صورت ويژه تصريح به لزوم احراز مستقل شرط مزبور با استفاده از عنواني قابل بحث و چالش برانگيز نموده است. به موجب تبصره ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامي ۱۳۹۲- تحقق تام مسئوليت كيفيري معاون منوط است به «وحدت قصد معاون و مرتكب اصلي». در تحليل اين شرط اكثر حقوق دانان به يكسان بودن يا همانندي «حالت ذهني تحقق بخش عمد معاون و مرتكب اصلي» و همچنين «موضوع ذيل حالت ذهني مزبور (يعني تحقق فعل، نتيجه فعل و يا به صورت كلي ماديات و يا وقايعي يكسان)» نظر دارند. با اين حال با دقت در ساختمان عنصر رواني معاون متوجه اين موضوع خواهيم شد كه احراز چنين تطابقي در فعل و انفعالات ذهني معاون و مرتكب اصلي امكان پذير نيست. چراكه موضوع و زمينه رفتاري و همچنين نتيجه رفتار معاون و مرتكب اصلي و به صورت كلي ماديات ارتكابي توسط آنها مستقل و متفاوت از يكديگر است. ضمن اين كه تنها حالت ذهني تحقق بخش عمد معاون و مرتكب اصلي «قصد» نتيجه نبوده و حالت ذهني «علم» در ارتباط با وقوع نتيجه نيز به زعم قانون گذار مي‌تواند عمد خاص هريك از آنها را در خصوص نتيجه رفتار خویش تحقق بخشد. بر اين اساس پذيرش شرط وحدت قصد با مفهوم ظاهري آن با اصول اساسي حاكم بر نحوه تحقق عنصر مادي و رواني معاونت همخواني ندارد. در نتيجه بهتر است شرط «وحدت قصد» بيان شده در قانون را نيز برابر با مفهوم پذيرفته شده در اين نوشتار يعني «يگانگي مسير رواني معاون و مرتكب اصلي» در نظر بگيريم، تا ضمن رفع ايرادات وارده، امكان تحقق معاونت در تمامي موارد وقوع عمدي عنصر مادي آن، فراهم آيد.

منابع

- اردبيلي، محمدعلي (۱۳۹۴)، *حقوق جزای عمومی*، جلد دوم، چاپ چهلم، تهران: انتشارات نشر میزان.
- اعتمادی، امير (۱۳۹۶)، *حقوق كيفيري اختصاصي (تهاجم عليه اشخاص)*، چاپ اول، تهران: انتشارات نشر میزان.
- الهام، غلامحسين و برهاني، محسن (۱۳۹۶)، *درآمدی بر حقوق جزای عمومی*، چاپ سوم، تهران: انتشارات نشر میزان.
- آقايي نيا، حسين (۱۳۹۴)، *جرايم عليه اشخاص (جنایات)*، چاپ چهارم، تهران: انتشارات نشر میزان.
- باهري، محمد (۱۳۹۴)، *حقوق جزای عمومی*، تهران: نگاه معاصر.
- پي. فلچر، جورج (۱۳۸۴)، *مفاهيم بنيادين حقوق كيفيري*، ترجمه سيد مهدي سيد زاده ثاني، مشهد: دانشگاه علوم اسلامي رضوي.

- جمال‌الدین بن منظور (۱۳۶۳)، **لسان العرب**، قم: نشرالادب الحوزه.
- حسانی، یعقوب و حاجی ده‌آبادی، احمد (۱۴۰۰)، «علم (به وقوع نتیجه یا به قابلیت فعل در ایجاد نتیجه) در تشکیل سوءنیت خاص»، **حقوق اسلامی**، سال هجدهم، شماره ۶۸، صص. ۳۷-۶۰.
- حاجی‌ده‌آبادی، احمد (۱۳۹۶)، **جرایم علیه اشخاص (قتل)**، چاپ اول، تهران: انتشارات نشر میزان.
- دیلمی، احمد (۱۳۸۹)، **حسن نیت در مسئولیت مدنی**، چاپ اول، تهران: انتشارات نشر میزان.
- ذوقی طالقانی، عبدالغفور (۱۳۵۲)، «معاونت در جرایم»، **کانون وکلا**، شماره ۱۲۴، صص. ۸۳-۹۲.
- رحمدل، منصور (۱۳۸۹)، «نکاتی درباره معاونت در جرم»، **تحقیقات حقوقی آزاد**، شماره ۸-۹-۱۰، صص. ۱۶۱-۱۸۶.
- زراعت، عباس (۱۳۹۳)، **حقوق جزای عمومی او ۲**، جلد اول، چاپ چهارم، تهران: جنگل.
- سبزواری‌نژاد، حجت و سبزواری‌نژاد، مهدی (۱۳۹۵)، **دوره کامل حقوق جزای عمومی ایران**، چاپ دوم، تهران: مجد.
- سعید، علیرضا (۱۳۸۸)، «بررسی تطبیقی معاونت در جرم در حقوق ایران، فرانسه و لبنان»، **قضاوت**، شماره ۵۷، صص ۴۸-۵۲.
- شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۲)، **حقوق جزای عمومی**، جلد دوم، چاپ دوم، تهران: مجد.
- شیخ‌الاسلامی، عباس (۱۳۹۶)، «مبانی تحولات قانونی در قلمرو مداخله‌کنندگان در ارتکاب جرم»، **پژوهشنامه حقوق کیفری**، سال هشتم، شماره اول (پیاپی ۱۵)، صص. ۱۳۵-۱۶۲.
- صادقی، محمد هادی (۱۳۹۴)، **جرایم علیه اشخاص (صدمات جسمانی)**، چاپ بیست و یکم، تهران: میزان.
- قیاسی، جلال‌الدین (۱۳۹۰)، «معاونت در جرم از دیدگاه فقه اسلام»، **پژوهش حقوقی**، شماره ۳، صص. ۱۳۹-۱۶۶.
- قیاسی، جلال‌الدین و ساریخانی، عادل (۱۳۹۵)، **حقوق جزای عمومی (اسلام و حقوق موضوعه)**، چاپ اول، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۶)، **حقوق جزای عمومی ایران**، چاپ پانزدهم، تهران: دانشگاه تهران.
- محسنی، مرتضی (۱۳۹۳)، **پدیده جنایی**، جلد دوم، چاپ چهارم، تهران: گنج دانش.
- محمدکریمی، امیر؛ موسوی‌مجاب، سید درید؛ آقابابایی بنی، اسماعیل (۱۳۹۴)، «بررسی تطبیقی معاونت در جرم از طریق ترک فعل در سامانه حقوقی ایران و انگلستان»، **مطالعات فقهی و فلسفی**، شماره ۲۴، صص. ۵۳-۷۵.
- مرعشی، سید محمدحسن (۱۳۷۵)، «معاونت در جرم»، **دیدگاه‌های حقوق قضایی**، شماره ۱، صص. ۴-۴۱.

- معین، محمد (۱۳۷۶)، فرهنگ معین، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲)، جرایم علیه اشخاص، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات نشر میزان.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۲)، حقوق کیفری اختصاصی (۲)، چاپ سی و پنجم، تهران: انتشارات نشر میزان.
- نجفی‌توانا، علی و ملیکی، ایوب (۱۳۹۳)، حقوق جزای عمومی (تحلیلی-انتقادی-تطبیقی)، چاپ اول، تهران: جنگل.
- نوربهاء، رضا (۱۳۹۶)، زمینه حقوق جزای عمومی، تجدیدنظر شده توسط عباس شیری؛ چاپ اول، تهران: انتشارات نشر میزان.
- نیکومنظری، امین و محسنی، فرید (۱۳۹۶)، «نقد رویکرد قانون‌گذار کیفری ایران در نحوه انتساب رفتار مجرمانه به اشخاص حقوقی»، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال هشتم، شماره دوم (پیاپی ۱۶)، صص. ۲۳۳-۲۵۸.
- ولیدی، محمدصالح (۱۳۸۲)، بایسته‌های حقوق جزای عمومی، چاپ اول، تهران: خورشید.
- یکرنگی، محمد و عالی‌پور، حسن (۱۳۹۴)، «معیار علم به وقوع نتیجه در حقوق کیفری ایران با رویکردی تطبیقی به حقوق انگلستان و فقه امامیه»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۲ و ۳، صص. ۱۵۵-۱۶۹.

روش استناد به این مقاله:

حسانی، یعقوب و حاجی ده‌آبادی، احمد (۱۴۰۱)، «ارکان تشکیل‌دهنده عنصر روانی معاونت در حقوق کیفری»، پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱۳، پیاپی ۲۶، صص. ۸۱-۱۰۶. DOI:10.22124/jol.2022.19199.2121

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

